

bolo zjavne poskytnúť príležitosť pre otvorenú komunikáciu o literatúre, ktorá je zmysluplná vtedy, keď je zároveň komunikáciou s literatúrou. Pod názvom *Kulatý stůl* sa v závere zborníka nachádza záverečná diskusia k celej konferencii. *Kulatý stůl* dal príležitosť nielen na reflexiu, ale aj na nové otázky, ktoré z konferencie vzišli (pojmový problém, vzťah morálneho a umeleckého, vzťah umenia a náboženstva a i.).

Zborník *Víra a výraz* o českej kresťanskej/spirituálnej poézii a próze 20. storočia prináša príspevky domácich (českých) i zahraničných autorov, ktorí sú generačne i metodologicky rôznorodí. Štúdie sú informačne bohaté, vecné, zamerané nielen literárnovedne, ale aj kulturologicky, historicky, filozoficky či teologicky. V mnohom vychádzajú z iných publikácií venovaných autorom českej katolíckej literatúry (Z. Rotrekl: *Skrytá tvář české literatury*; Martin C. Putna: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848 – 1918*; Mojmir Trávníček: *Pout' vyhnanství. Život a dílo Jana Čepa*; zborník *Bloudění časem a prostorem – Jaroslav Durych známý i neznámý*...). Konferenčný zborník *Víra a výraz* je ďalším krokom k lepšiemu poznaniu problému českej kresťanskej/spirituálnej literatúry. Dokumentuje, že zvolená téma je živá a priťahuje čitateľsky i bádateľsky. Zborník akoby nanovo odkazuje na tvrdenie F. X. Šaldy, že náboženstvo a umenie vystupujú ako prirodzení spojenci (porov. ŠALDA, F. X.: *Výbor z díla 9*. Praha : Melantrich, 1948, s. 15), hoci to v zmysle „perspektív“ už nemusí byť inštitucionalizované náboženstvo.

Edita Príhodová

BARBORÍK, Vladimír: PROZAIK GEJZA VÁMOŠ. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. 200 s.

Po monografii *Pavel Hružík* (2000), ktorú osobne považujem za jednu z najlepších z edície Váhy vydavateľstva Kalligram, publikuje Vladimír Barborík monografiu o Gejzovi Vá-

mošovi, autorovi percipovanom na Slovensku nemenej rozporuplne ako Pavel Hružík. Zatiaľ čo P. Hružík zotrúva pri poetike, pomerne vágne označovanej prívlastkom postmoderná, t. j. zostáva tiež pri rôznych jazykových a kompozičných hrách, časťou kritiky prijímaných, inými recipientmi odmietaných, Vámošova poetika sa – napriek častému klasifikovaniu autora ako expresionistu – mení od knihy ku knihe. Superlatíva bádateľov podmieňuje tematická novosť, kým kritické výhrady najmä tvarová nezvládnutosť jeho próz.

Pre obidve Barborikove monografie je príznačný kultivovaný štýl a jazyk, ktorý má síce ďaleko od scientistickej komplikovaného diskurzu s množstvom cudzích slov a odborných termínov, ale aj od frekventovanej desémantizácie v takomto type uvažovania o literatúre. Pri čítaní Barborikových textov nemožno pochybovať o zmysle literárnej vedy, a to aj pre neprofesionálnych percipientov (t. j. nielen študentov slovenskej literatúry) – interpretácia je tu, parafrázujúc slová Valéra Mikulu, umením, a to umením rozprávať príbeh o autorovi, jeho diele a dobe, v ktorej žil.

Zložitost' medzivojnového obdobia je všeobecne známa, no asi len málokto z nás si uvedomí, čo všetko musel G. Vámoš, vychovávaný v židovskej, po maďarsky hovoriacej rodine, vo svojom pomerne krátkom živote prekonávať. Pátos a křčovitosť výrazu autorových textov možno súvisí aj s faktom, že „*Vámoš sa pre slovenčinu ako literárny jazyk rozhodol (a nemala to byť posledná voľba, pred ktorú bol postavený): je zrejme, že išlo o reakciu na nové mocenské usporiadanie po roku 1918, na dobu, v ktorej sa dramaticky znížila životnosť režimov a štátov. Zmeny sa dotýkali elementárnych identít jednotlivcov, vecí predtým dlhodobo stabilizovaných a zdanlivo nespochybniteľných: občianstva, konfesie, jazyka, sociálneho statusu... Nepostihli veľa slovenských spisovateľov tej doby, a žiadneho tak zásadne, ako Vámoša*“ (s. 10).

Spojením propria a apelatíva v titule monografie *Prozaik Gejza Vámoš* zužuje V. Barborík predmet svojho výskumu, avšak takáto se-

lekcia je zároveň určením dominanty Vámošovho diela. Neznamená to, že by sa monografista nezaoberal biografiou či inou tvorbou G. Vámoša (drámou alebo publicistikou), archívnu prácu dokumentuje v danom smere nasledujúci citát: „Údaje o dobe vzniku ďalších dvoch hier sa nám nepodarilo zistiť“ (s. 158). Vámošova recenzistika a publicistika nebola systémová ani koncepcná a viackrát „mala otvorene osobnú motiváciu“ (s. 168). Vypovedá teda viac o autorových sporoch než povedzme kritériách jeho hodnotenia, V. Barborík ju vníma tiež „ako zaujímavý príspevok k dobovej predstave o funkcii literatúry a spoločenskom postavení jej tvorcov“ (s. 170). V týchto súvislostiach je zaujímavé, že aj taký konfliktný publicista (pars pro toto uvádzam spor s Jánom Smrekom, nakladateľským redaktorom), akým Gejza Vámoš bol, dokázal oceniť osobnosť F. X. Šaldu, až sa nechtiac pripomína ono známe „každému podľa jeho zásluh“. Podobne výsmešná ako Vámošova publicistika je jeho dráma, no tá je z axiologického hľadiska takmer zanedbateľná. V kapitole *Dramatické a filmové pokusy* sa V. Barborík nie náhodou odvoláva na Daniela Okáliho: „(...) s prístupom a viacerými postupmi monografistu nemusíme súhlasiť, ale jeho prísne kritické zhodnotenie Vámošovej dramatickej tvorby obstojí aj pri dnešnom čítaní. Aj pri rešpekte voči druhovým a funkčným špecifikám týchto textov, ako i s vedomím, že nie je možné zhliaďnuť ich javiskovú realizáciu, je zrejme, že ide o vedome neproblémový príležitostný pól Vámošovho písania...“ (s.158). Uvedený citát implikuje viaceré skutočnosti a takisto možnosti vnímania Barboríkovej monografie. „Dnešné čítanie“ potvrdzuje alebo popiera dobové interpretácie či rôzne čítania románu (s. 56), ide teda aj o aktuálnu, literárnokritickú recepciu Vámošových textov, pravda, s vedomím literárnohistorického kontextu. Evidentný je totiž selektívny a axiologický prístup V. Barboríka nielen k textom G. Vámoša, ale i k sekundárnej lektúre. V naznačenom smere sa nedá prijať ideológiu poznačená Okáliho interpretácia (myslím, že postavu Medúzy z románu *Atómy boha* hodnotil D. Okáli negatívne kvôli jej sociálnej nediferencovanos-

ti, t. j. nie z dôvodu spojenia tejto hrdinky s literárnou perifériou, o ktorej uvažoval už Andrej Mráz, lenže koľko postáv z medzivojnovnej literatúry by sme na základe ich spoločenskej neukotvenosti potom nemohli akceptovať?). Na strane druhej zostávajú dodnes platné niektoré závažné zistenia D. Okáliho, ktorého práve preto netreba apriori odmietat' ako ideologického kritika. Obdobne „Števkova identifikácia dvoch významových tendencií románu (*Atómy boha* – pozn. M. S.) je presná a relevantná, problémy začínajú pri stanovení ich vzájomného vzťahu“ (s. 80). Zrejme a potrebné je tiež Barboríkovo rešpektovanie druhových a funkčných špecifik Vámošových textov (tento monografista pôstrehe i triviálnosti diela). V poslednom rade, titul *Prozaik Gejza Vámoš* môže okrem dominant tvorby odkazovať na monografiu samotného D. Okáliho, so zdôraznením literárnovedného prístupu (prozaik, nie burič!) k autorovi. Tento spôsob uvažovania o autorovi mi je osobne blízky, pretože preferuje text, nie kontext, či dokonca „životnosť“, t. j. aj (a iste nielen) Vámošovo recenzistické kritérium: „Takéto ocenenie mimoliterárnych funkcií korešponduje s Vámošovou predstavou o sprostredkujúcich možnostiach beletrie, o jej spätosti so životom (sociologická črta) a vedou (zvečňovaní beletrie a ‚beletrizácia‘ vedeckého diskurzu). Nadväzuje na spisovateľov vlastný osvetový program literatúry, ktorý sformuloval v závere dizertačnej práce *Princíp krutosti a naplnil v pridanej prírodovedeckej básni v próze ‚Lakomstvo‘*“ (s. 164). V. Barborík síce neeliminuje mimoliterárne súvislosti, avšak vníma ich so zreteľom na dielo G. Vámoša. V danom smere im venuje priestor napríklad v kapitole s príznačným názvom „*Aféra v Bahňanoch*“: kapitola z medzivojnovného literárneho života, ale jeho hodnotenie *Odlomenej haluze* (respektíve textu *Žid severu a juhu*, ktorý sa stal súčasťou tohto Vámošovho románu) neovplyvnia životné problémy autora, spor poníma V. Barborík predovšetkým ako situovaný mimo literatúry (s. 101) a *poslednému románovému projektu* (s. 115) venuje pozornosť v nasledujúcej kapitole monografie. Na najčastejšie výhrady recen-

zentov románu *Odlomená haluz* V. Barborík reaguje takto: „Žánrová a kompozičná amorf-
nosť, o ktorej sa ako o negatívach diela zmieňo-
vali dobové kritické ohlasy, nie je dôsledkom
spomenutej polarizácie modalít (pátos a irónia,
pozn. M. S.) – obidve sa dopĺňajú a podmieňujú
v tom type písania, ku ktorému *Odlomená haluz*
patrí. Príčinou amorfnosti, pociťovanej v čase
vzniku románu, mohol byť stále sa rozširujúci
priestor tematizovaného... od prerozprávania
individuálneho príbehu cez reflexiu osudu men-
šinového národa až po spoločensky reprezenta-
tívny katalóg existencií a typov“ (s. 137). Za
nesporné pozitívum práce považujem Barborí-
kovu schopnosť interpretovať texty vzhľadom
na použitý žáner (didakticko-pedagogický ro-
mán, satirická črta atď.), zároveň ich nepovažo-
vať za niečo iné, ale ani ich nemýtizovať, prí-
padne neospravedlňovať ich nehodnotu naprí-
klad literárnohistorickým kontextom. Oproti
mnohým bádateľom, ktorí afirmatívne hodnotili
dielo Vámoša, V. Barborík reflektuje tematickú
či slohovo-typologickú novosť viacerých Vá-
mošových textov, no nepreceňuje ju. Gejza Vá-
moš iste zaujal mnohých čitateľov predov-
šetkým šokujúcimi a atraktívnymi témami
(najmä pohlavných chorôb a kritiky židovstva)
a nemenej expresionistickými tendenciami vo
svojich prózach, azda len s výnimkou *Jazdeckej
legendy*. Už A. Mráz, na ktorého kritické slová
sa odvoláva aj V. Barborík, však v roku 1934
(v *Slovenských pohľadoch*, č. 7 – 8) upozornil
na novosť „materiálu“, ktorý si ale nezaslúhuje
výnimočné uznanie. Nedostatky Vámošových
diel objavuje V. Barborík analýzou štruktúry
diela a jeho komparáciou s inými slovenskými
aj inonárodnými autormi (relevantnosť Barbo-
ríkových poznámok nijako neznižuje použitie
zátvoriek): „*Odlomená haluz ako mozaika pred-
prevratovej spoločnosti typovo súvisí s Cestou
životom, ktorá vyšla iba niekoľko rokov pred
Vámošovou knihou. Jégého román je ale ce-
listvejší, má vyššiu mieru sprostredkovanosti
i ozvláštnenia prostredníctvom cynického pro-
tagonistu a rozprávača Svoreňa/Szvorényiho.*
*Obe diela sú však svojho druhu ‚prózami účto-
vania‘, predstavujú románový typ odmietajúci*

*a odsudzujúci minulosť, charakteristický pre li-
teratúru po radikálnych spoločenských zme-
nách. (Jeho modálnym antipódom sú ‚prózy za-
niknutého sveta‘, emocionálne angažované
a pocitom straty dotované spomienkové rekon-
štrukcie dominantných štruktúr nenávratne
strateného životného štýlu, ako ich poznáme
napríklad z diela Josepha Rotha)“ (s. 136). Je
tiež zaujímavé sledovať slohovo-typologickú
klasifikáciu G. Vámoša u rôznych bádateľov
– D. Okáli uvažuje o naturalizme, realizme i ro-
mantizme v románe *Atómy boha*, Ján Števček
považuje G. Vámoša za humanocentrického ex-
pressionistu, Július Pašteka píše o surrealizujú-
cej poetike vo Vámošovej dráme a podobne.
Klasifikácia autora je v naznačenom zmysle
problematická; expresionistické sú niektoré
motívy (revolty, hnusu, prostitúcie atď.), avšak
tie sa objavujú aj v iných smeroch ako v expre-
sionizme; expresionistický je typ postavy, ale
výraz textov nezodpovedá postulátom tohto
smeru. G. Vámoš je vo svojej próze „uvrave-
ný“, tvorí dlhé vety, často odbočuje od témy
alebo explicitne dopovedáva, t. j. nedosahuje
expresionistickú koncentráciu, hutnosť a dyna-
miku výrazu (o tomto probléme píše aj V. Bar-
borík na s. 46). Je tiež otázne, či Barborikom
precízne interpretovaná metafora *sveta ako
„veľkej nemocnice“* (s. 33) je motivovaná Vá-
mošovou profesiou alebo tiež expresionizmom
(estetikou škaredého, hnusného, „nízkeho“);
či deficitná telesnosť má vyjadriť istú tenziu
(s. 33) alebo súvisí s empiriou autora – lekára.
Rovnako sa možno pýtať, či Vámošovho člove-
ka zastupujú expresionistické znaky jeho funk-
cií alebo či autor nezvládol modelovanie postáv:
*„Protagonisti týchto próz sú často iba mediá-
tormi myšlienok, ktoré sa už predtým objavili
v časopiseckých článkoch podpísaných Vámo-
šovým menom“* (s. 27). Do akej miery je *diso-
ciácia Ja* (s. 38) charakteristickou črtou expre-
sionizmu alebo mimoliterárnym problémom
stratenej identity samotného autora, zostáva ďal-
šou otvorenou otázkou. Iste však možno súhla-
siť s tvrdením V. Barboríka o *regresívnom ráze*
Vámošovej tvorby: zatiaľ čo v dvadsiatych ro-
koch je evidentný Vámošov príklon k avantgar-*

dám (najmä k expresionizmu), „v prózach nasledujúceho desaťročia si Vámoš zachováva objektivizujúci odstup od svojho epického sveta; odstup garantovaný znevažujúcim smiechom alebo vážnou tendenčnosťou (...)“ (s. 40). Nesporne zaujímavé sú Barborikom zachytené premeny autorovho písania: od dnes komického jazyka predvojnových národnárov cez útočnú expresivitu (medzivojnového) výrazu až po rezignáciu a fatalizmus autorovej korešpondencie.

Kým literárny historik interpretuje vo Vámošovom diele znaky expresionizmu či iných smerov, V. Barborík okrem slohovo-typologických aspektov objavuje a vynikajúco interpretuje mnohé detaily (napríklad motív očka, nie očí, t. j. vedenia o svete, nielen jeho videnia – s. 27; zvuková podoba mena Samka Krakauer – s. 123; biologizmus postáv v románe *Odlomená haluz* – s. 136 a podobne).

Monografia *Prozaik Gejza Vámoš* nie je ďalším dobovým príspevkom o tvorbe tohto autora, ale jej roky prekračujúcou konkretizáciou.

Marta Součková

MATEJOV, Fedor: LEKTÚRY. Bratislava : Slovak Academic Press, 2005. 231 s.

Útlá knižka Fedora Matejova *Lektúry* je prvni samostatnou knižni publikaci badatele, který už překročil padesátku. Tento neobvyklý fakt neznamená, že by autor neměl nakladatelům co nabídnout. Právě naopak, je to výraz sebekritičnosti až nadměrné, kterou je Fedor Matejov znám nejen na Slovensku, ale i mezi českými kolegy. V něčem mu jistě lze dát za pravdu, neboť interpretace literárních textů – již se převážně věnuje a jež tvoří i obsah svazku *Lektúry* – vlastně nikdy definitivně nekončí. Je ze samé povahy dialogem mezi dílem a jeho interpretem. Ostatně sám Matejov cituje básníka Jana Skácela: „Skončilo vše a všechno ještě zbývá“ (s. 199).

Zároveň však musíme knižni publikaci *Lektúry*, která přináší autorovy vybrané texty

z osmdesátých a devadesátých let 20. století, s radostí přivítat. Má nejenom historickou a dokumentární hodnotu, když shromažďuje někdy těžko dostupné autorovy studie, eseje a úvahy a ve větším celku dokládá jeho metody práce, způsob uvažování, analytické a interpretační postupy. Je právě tak inspirací a výzvou pro současnou literární vědu. I když se jednotlivé Matejovovy studie zabývají slovenskou literaturou, a to v naprosté většině slovenskou lyrikou druhé poloviny minulého století, jsou neobyčejně podnětné i pro zahraniční a konkrétně pro české čtenáře. Protože nejsem slovakista, netroufám si posuzovat přínos autorových interpretací Jána Ondruše, Jozefa Mihalkoviče, Milana Rúfusa, Ivana Laučíka a Dominika Tataru v kontextu slovenské literární vědy. Mohu jen – živě osloven autorovými úvahami – napsat několik nesoustavných poznámek čtenáře *Lektúry*.

Při četbě mi vytanula myšlenka českého filozofa Jana Patočky (několikrát v *Lektúrách* zmiňovaného), formulovaná v šedesátých letech (tedy v období, jež tvoří jakési epicentrum, k němuž se Fedor Matejov vrací). Nad dílem Ivana Vyskočila píše Patočka zhruba toto: Ze všech bytostí, které známe, má jen člověk dar zkušenosti, jazyka, zobrazení a interpretace. Interpretace se volně obměňuje, není identická s původní věcí, která ji vyvolala. Ale všechny tyto výsady lidskosti jsou také ohrožením, neboť přesazují člověka do nereality, nedanosti. Žádný smysl, který člověk vytváří, tak není navždy daný, definitivní. To znamená, že lidský svět je svět smyslu, ustavičného usilování o smysl, byť to nebylo něco prostě přítomného a hotového.

Také studie Fedora Matejova si vybírají básníky (v širším smyslu k nim můžeme počítat i Tataru), kteří nesměřují k jednoznačným, jednou provždy daným pravdám a abstrakcím. Jsou to básníci, kteří obnažují krizi, jistou „deficitnost“, spisovatelé existenciální linie, kteří vycházejí více z každodenních situací a jevů (často je v pozadí tradiční rustikální svět nebo příroda), fyziologických detailů než z obecných konstrukcí. Evokují určitou sakrálnost, například v biblických a liturgických aluzích, jež